

STM 1936

**Några svenska föregångare till Schuberts
Heidenröslein**

Av Carl Nisser

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

deklamation. Som exempel på dess fortlevnad inom svenska borgerliga kretsar må här följa en bröllopsdikt (visserligen på latin) med melodi i 4-stämmig körsats, vars bas dock ser misstänkt instrumentalt ut. Tyvärr har boktryckaren Meurer ej skött korrekturen av notsatsen med någon sakkunskap, varför jag å tonsättarens vägnar bör kunna få reservera mig för åtskilliga egendomligheter o. uppenbara fel i stämföringen, som nog böra skyllas på sättaren. Text och melodi skrevs av en Joh. Ladovius d. 9/1 1645 till ett bröllop mellan en Joh. Trotzigh från Kopparberg och Gertrud Hohusen från Stockholm.¹

The image shows two staves of musical notation. The top staff contains the lyrics: "Pri-mi-tus ta-lis fu-it or-do ho-ne-stas ut to-ro ca-sto". The bottom staff contains the lyrics: "du-o bor-da vi-vant, Iste ad ora-or-bis i-tem us-que ma-gni Ho-ro-lé ma-né-bit". The notation is a four-part setting with a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

Notexempel 3.

Att den sapphiska skanderingen ringt i öronen på tonsättaren i denna musiksättning torde vara uppenbart; lika tydligt är, att han ej lyckats övervinna svårigheterna att förena textmetern med rytmiseringen av melodin. I originalet finnas inga taktstreck och texten är tryckt utan hänsyn till stämmorna.

Carl-Allan Moberg (Uppsala).

¹ K. B., A 4:to, 5 (1645—49), 10: Epithalamium in faustissimum nuptiarum ritum, clari:mi praest:mi spectatis:mique viri Dn. Johannis Trotzigh apud Cuprimon: civis celeberrimi Sponsi ac ... Gertrud Hohusen ... Dn. Joh. Hohusen civis Holm. merit:mi gnatae ... sponsae à Johanne Ladovio dedicatum atque compositum. Anno ... 1645. Holmiae, typis Meurerianis.

NÅGRA SVENSKA FÖREGÅNGARE TILL SCHUBERTS HEIDENRÖSLEIN

Vid studium av »Skaldestycken satte i Musik» påträffar man några kompositioner av Olof Åhlström, vilka i vissa vändningar visa en frappant likhet med Schuberts bekanta Heidenröslein, vars melodi väl ej här behöver citeras. De nämnda visorna äro tryckta i del II sid. 16, III sid. 38, V sid. 30 och VI sid. 9. Likheten är så mycket märkligare som samtliga dessa åhlsströmssaker ha uppfunnits och publicerats åtskilliga år före Heidenröslein, vilken komponerades 1815. »Skaldestycken . . .» utkommo med 18 band, utgivna under åren 1790—1823. Ovannämnda häften tillhöra 1790-talet med det senaste häftet, del VI, tryckt 1797. En jämförelse mellan Åhlströmsvisorna och Heidenröslein kan därför vara av intresse.

The image shows four staves of musical notation, each with a different tempo marking: 1. Allegretto, 2. Moderato, 3. Andante, and 4. Moderato. Each staff includes Swedish lyrics. The notation is in treble clef with a key signature of one sharp (F#).

Notexempel 1. Likheten framträder omedelbart, främst i rytmiskt men även något i melodiskt hänseende. Men hur skön framstår ej Heidenröslein redan från sin första takt mot den åhlströmska melodins malande och dess albertiartade basackompangemang.

Notexempel 2. Överensstämmelsen visar sig här främst i taktart och tonart med dess tillfälliga modulation till dominanten. Texterna ha med avseende på deras allmänna känsloläge en viss frändskap, bäge uttrycka på ett lekfullt sätt något eftertraktat, en bild av oskuld med en rococomässig mouche av allvar. Åhlströms ingivelse kanske är lyckligare här än i förra visan, ehuru liknande invändningar kunna

göras även nu. Schuberts utomordentligt vackra dissonanta kontrast i andra takten och hans rikare harmonik komma Åhlströms i och för sig välfunna uttryck att verka tama och färglösa.

Notexempel 3. Början av denna visa är närmast en upprepning av ovan citerade i del III, vilket knappast kan sägas vittna fördelaktigt om Åhlströms känsla för textens valör. Man saknar den konstnärliga koncentration, den samlade enkelhet, den restlösa självklarhet, som är den schubertska melodins adelsmärke.

Notexempel 4. Detta stycke börjar med exakt samma melodiska uttryck, som finnes i Heidenrösleins tredje takt. Men det schubertska ackompanjemangets baston ger i sin motrörelse en rikare nyans. Att två kompositörer kunna få så identiskt lika melodiska infall inför olika texter är verkligen mycket intressant. Det åhlströmska lilla efterspelet skulle faktiskt kunna försvara sin plats i ett schubertskt sammanhang.

Hur skall man förklara dessa ovan anförda anmärkningsvärda likheter? Tre möjligheter äro i dylika fall tänkbara: Den senare kan direkt ha påverkats av den tidigare. En dylik möjlighet torde i detta fall böra avfärdas såsom osannolik. Båda kunna ha en tredje av oss okänd komposition som gemensam förebild. Denna möjlighet kanske kan vara värd beaktande. Man kan slutligen tänka sig, att likheten är en märklig tillfällighet. En förromantisk och en ungro-mantisk kompositör ha var på sitt håll funnit varandra liknande melodiska uttryck för besläktade känslolägen med stöd av en besläktad rytm. Den yngres geni fulländar den äldres aningar. Detta antagande synes mig vara det mest sannolika.

Carl Nisser.

BELLMANSMUSIKEN OCH DEN SENASTE FORSKNINGEN

Den nya upplagan av J. M. Bellmans skrifter, som sedan ett tiotal år börjat utgivas av Bellmanssällskapet, har med den i våras utkomna delen nått fram till skaldens dramatiska arbeten och beräknas med ännu sex delar föreligga avslutad till tvåhundra-årsdagen i februari 1940 av Bellmans födelse.¹ I och för sig snart sagt ett mönsterexempel på god utgivarteknik — icke minst gäller detta den sist utkomna delen, som redigerats av den utomordentlige

¹ Carl Michael Bellmans skrifter, Standardupplaga utg. av Bellmanssällskapet, 1—6. Stockholm 1927—36.

Bellmanskännaren dr O. Byström — erbjuder den stort intresse icke blott för litteraturhistorikern och språkmannen utan även för musikkorskaren. Redan den allmänna kommentaren är en verklig skattkammare för var och en, som intresserar sig för den svenska musikkulturen under 1700-talet. Här ges den sociala bakgrunden även för tidens musikliv och därjämte ganska detaljerade upplysningar både om enstaka musiker och de instrument, som omtalas i dikterna. Men till denna del av kommentaren är det icke meningen att i detta sammanhang knyta några anmärkningar. Vad som i första hand intresserar en läsare av Svensk tidskrift för musikkforskning är, huru utgivarna ställt sig till Bellman som diktar-musiker eller rättare sagt till den musik, som åtföljer ett stort antal av hans dikter. Och svaret på de många frågor, som kunna ställas om förhållandet mellan ord och musik, återfinnes — visst icke alltid, men rätt ofta — i den särskilda kommentar, som följer sist i raden av anmärkningarna till de olika dikterna.

För Bellmans samtida erbjöd troligen icke sammankopplingen av text och musik några problem, och skalden själv följde som den siste store representanten under 1700-talet för den sjungna visan tämligen oreflekterat traditioner från Olof Dalins dagar. Först generationen närmast efter Bellman intresserade sig för de frågeställningar, som sysselsätta nutiden och gjorde även försök att närmare bestämma bellmansmusikens art och karaktär. Så kunde redan Atterbom tack vare icke minst sina musikaliska rådgivare Uppsalalektorn C. J. Björck och J. E. Rydqvist påvisa åtskilliga av Bellmans melodikällor. Men först sedan Flodmark i sin lilla skrift »Bellmansmelodiernas ursprung» (1882) underkastat musiken en systematisk granskning blev det möjligt att i vidare omfattning bilda sig en uppfattning om härkomsten av de melodier, som följa dikterna åt. Resultatet av denna granskning verifierade i stort sett Atterboms förmodan, att skalden hämtat sin musik från vitt skilda håll, det är endast fördelningen av melodilånen, som kunnat noggrannare fastställas. Bellmans starka beroende av den samtida dansmusiken (menuetter, kontradanser och polskor) blev sålunda nu klart framträdande. I nästan lika stor tacksamhetsskuld står han till den franska opéra comique, som från 1753 genom Adolf Fredriks franska teatertrupp spelade en så stor roll för nöjeslivet i Frihetstidens Stockholm. I Bollhusteaterns salong möttes icke blott adeln och societeten utan även borgerskapet, och att Bellman varit en ganska flitig besökare av fransmäns föreställningar framgår av de talrika melodilånen från de stycken, som veterligen stodo på repertoaren. Någon gång kan man med kän-